

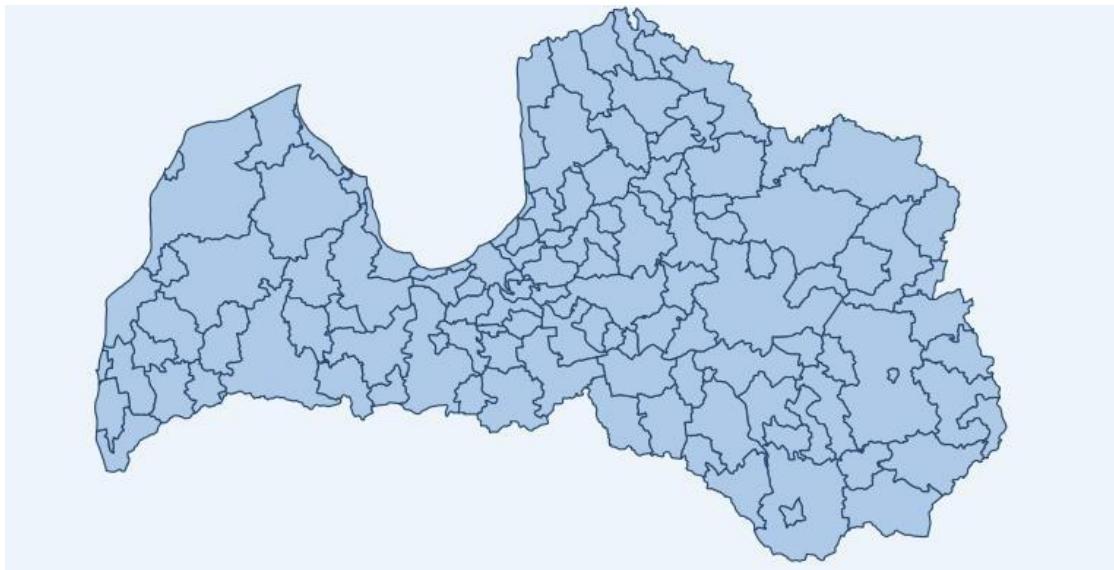
Uzņēmumu iesaiste cīņā pret korupciju un nodokļu nemaksāšanu

Finansiālais projekta atbalstītājs:

**Ziemeļvalstu Ministru padomes
birojs Latvijā**

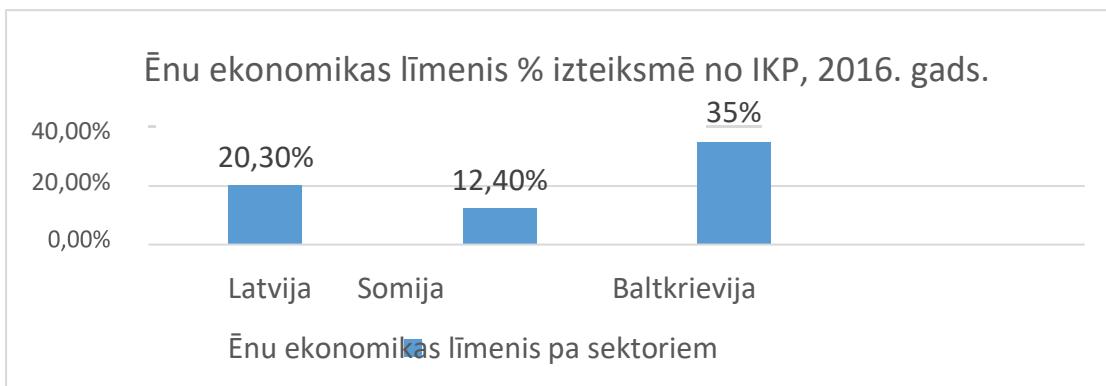

1. tabula. Latvijas karte ar municipālo dalījumu

1.2. Ēnu ekonomikas un korupcijas tendences Latvijā.

Saskaņā ar jaunāko pētījumu “Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstī. 2009 - 2016” (Putniņš un Sauka, 2017), ēnu ekonomikas līmenis 2016. gadā bija 20,3 %, kas ir par 1% mazāks nekā 2015. gadā. Kaut arī ēnu ekonomikas līmenis Latvijā ir samazinājies, jāatzīst, ka ēnu ekonomika vēl aizvien ir galvenā problēma, kas samazina valsts budžeta ieņēmumus un pastiprina nevienlīdzību. Līdzīgi jaunākais Korupcijas uztveres indekss Latvijā kopš pagājušā gada palielinājies par 2 punktiem un tagad ir 57 punkti. Kaut arī šis rādītājs ir uzlabojies kopīgajā rangu tabulā, Latvija zaudējusi 4 vietas, kas uzrāda stagnāciju cīņā pret korupciju.

2. tabula. Ēnu ekonomikas līmenis Latvijā, Somijā un Baltkrievijā kā % no IKP (Avots: Putniņš un Sauka, Šneiders, Baltkrievijas Centrālā Banka)

Jaunākais pētījums par būvniecības nozari Latvijā rāda, ka ēnu ekonomikas līmenis šajā nozarē ir apmēram 40% (3. tabula) no IKP, kas, salīdzinājumā ar citiem ekonomikas sektoriem, ir visaugstākais līmenis. Kamēr atkarībā no izmantotās metodoloģijas ēnu ekonomikas līmenis citu pētījumu ziņojumos svārstās, visi ir vienisprātis, ka neuzrādītā peļņa, neregistrētie darbinieki, un aplokšņu algas ir liela problēma celtniecībā, kas padara šo ekonomikas sektorū vairāk pakļautu korupcijai un negodīgai konkurencei. Tāpat vienprātīgi tiek uzskatīts, ka korupcija un izvairīšanās no nodokļu maksāšanas ir ar privāto sektorū saistītas problēmas.

kā savlaicīga ziņošana var atklāt blēdību un ierosināt objektīvu izmeklēšanu ar potenciālu sodu iznākumā. Tādējādi ziņošana ir mehānisms, kas būtu visādi jāveicina un jābalsta, lai uzlabotu procesu caurskatāmību un nepieļautu korupciju.

1.4. Būvniecības sektora īpatnības un izvairīšanās no nodokļu maksāšanas

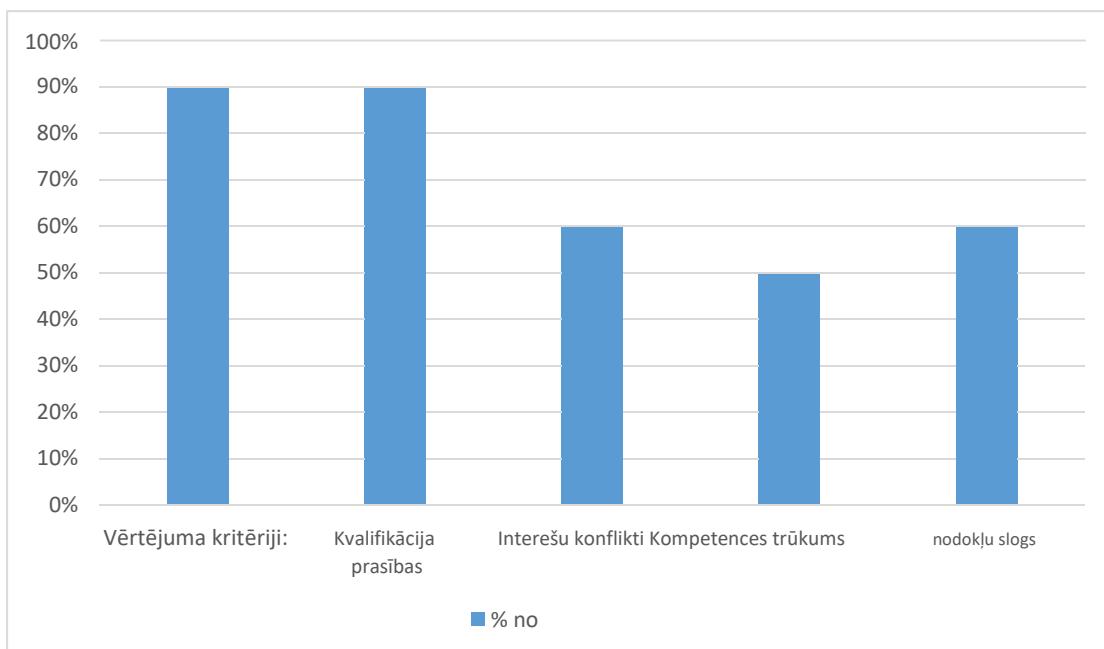
Kamēr interešu konflikti rada problēmas pašvaldību būvniecības iepirkumos, tiem nav redzamas saistības ar ēnu darbībām. Viens no projekta laikā radītajiem secinājumiem - celtniecība, it īpaši liela mēroga būvniecības projekti, dažu specifisku būvniecības darbu dēļ rada garas apakšuzņēmēju lēdes bez pienācīga uzraudzības. Tas noved pie apakšuzņēmēju izvairīšanās no nodokļu maksāšanas šādu kēžu beigās.

Latvijas likumdošana paredz, ka līgumu slēdzošā pašvaldība, izvērtējot iespējamos būvniecības uzņēmumus iepirkuma konkursam, nem vērā tikai ģenerāluzņēmēja sociālos apdrošināšanu un nodokļu maksājumus. Ja ģenerāluzņēmēja nodokļu parāds ir EUR 150, tas automātiski nevar piedalīties iepirkumā. Tomēr tas neatteicas uz apakšuzņēmējiem, kuru nodokļu un sociālo iemaksu maksājumi netiek uzraudzīti vispār, rezultātā viņi nekautrējoties izvairās no nodokļu maksāšanas un izmanto aplokšņu algas. Izvērtējot iepirkuma kandidātus, pašvaldības līgumslēdzējiem būtu jābūt atbildīgiem par apakšuzņēmumiem, ar kuriem ģenerāluzņēmējs plāno strādāt. Jānoskaidro viņu nodokļu un sociālie maksājumi pēdējo 12 mēnešu laikā.

Saskaņā ar Centrālās Statistikas pārvaldes datiem (4. Tabula), 2015. gadā Latvijā bija 11026 aktīvi būvuzņēmumi. 88% no tiem mazie uzņēmumi, kuros strādā 0 - 90 darbinieki. Šie uzņēmumi lielākoties darbojas kā apakšuzņēmēji, it sevišķi lielos projektos. Viņi ir lielākais izvairīšanās no nodokļu maksāšanas riska faktors. Viņi veido lielāko daļu būvniecības uzņēmumu, tādēļ Latvijas likumdošanai un iepirkuma noteikumiem jāliek lielāks uzsvars uz viņu nodokļu maksājumiem un korporatīvo sociālo atbildību. Tādējādi šis projekts lielākoties fokusējas un problēmām, ko uzrāda mazie un vidējie uzņēmumi, jo tie ir Latvijas būvniecības nozares pamats. Tika veiktas 30 intervijas, 25 gadījumos tie bija uzņēmumi, kuri lielākoties strādā kā apakšuzņēmēji, un tādējādi var atskaitīties par savām perspektīvām.

- tomēr 50% respondentu norādīja, ka mazākas pašvaldības bieži vien nespēj garantēt pietiekamas zināšanas un pieredzi iepirkuma noteikumu izveidei, it īpaši lieliem projektiem;
- Nodokļu slogs: 60% respondentu augstās nodokļu likmes un mikrouzņēmumu nodokļu režīmu minējā kā iemeslu nodokļu nemaksāšanai būvniecības sektorā.

5. tabula. % respondentu, kuri norādīja to kā problēmu

1.6. Kas uzņēmējiem bija sakāms?

Vērtējuma kritēriji:

"Galvenā problēma ir tas, ka iepirkuma uzvarētāju nosaka pēc piedāvātās cenas ... zemākās cenas var atšķirties pat par 30%, ... mēs nevaram konkurēt tādos piedāvājumos ... ir skaidrs, ka ir kaut kas ... kādēļ viņi nemaksā kaut ko ... varbūt nodokļus."

Nepamatootas kvalifikācijas prasības:

"Neizskaidrojamas un nesaprota mas iepirkuma kvalifikācijas prasības - liekas, neīstas, mulsinošs un pārspīlētas prasības"

Interēšu konflikti

"Diemžel šie konkursi tiek sagatavoti konkrētiem kandidātiem, un ir grūti tajos uzvarēt,, ja jums trūkst pieredzes vai atsauksmes ... jūs varat saskarties ar negodīgu konkurenci."

Līgumslēdzēju kompetences trūkums:

"Pašvaldības iepirkuma personālam nav kvalifikācijas ... viņiem nav izpratnes, viņi nezina, kā strādāt ar iepirkuma noteikumiem ... viņiem ir pārāk daudz shēmu, tas sarežģī visu."

Nodokļu slogs:

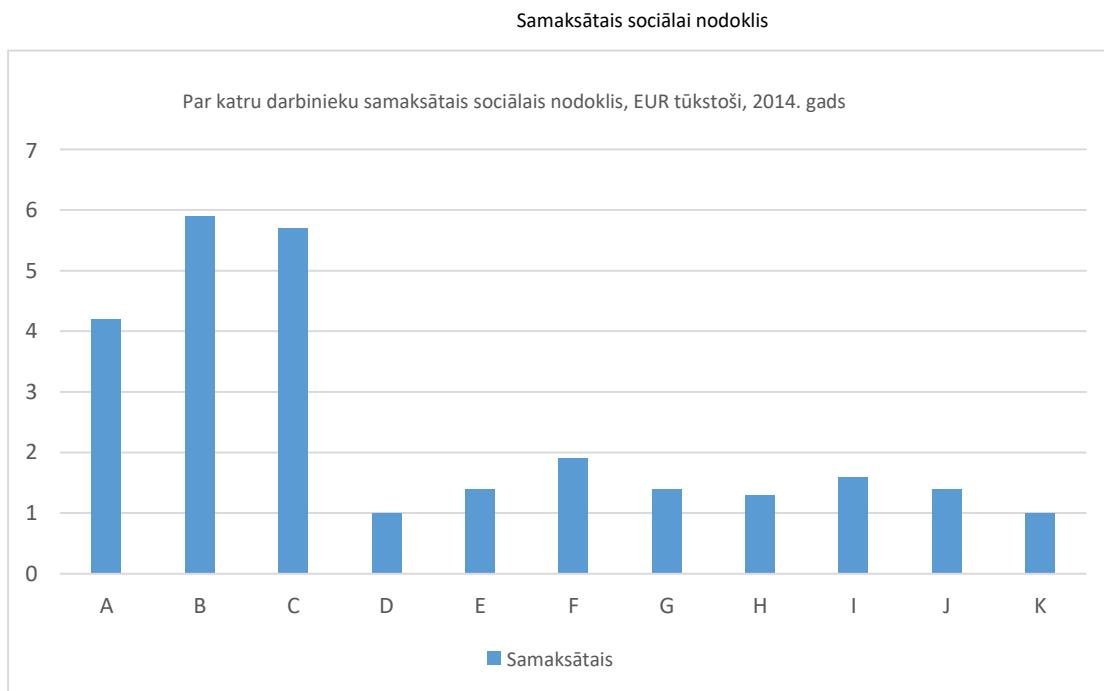
"Visā nozarē nav svarīgs jūsu uzņēmuma lielums, nelegālā nodarbinātība un aplokšņu algas... tikai, lai varētu vismaz eksistēt... un tāpēc daži cilvēki dzīvo pārticīgi ... mēs labprāt maksātu visus nodokļus, bet, ja tie ir tik lieli, tie vienkārši spiež uzņēmums galu galā no tiem pilnībā izvairīties. "

1.7. Secinājumi

Interviju laikā konstatētās problēmas būvniecības iepirkumu procesā ir sarežģītas un savstarpēji saistītas. Iepirkuma personāla kompetences trūkums izraisa nekvalitatīvus iepirkumus, nepamatotas kvalifikācijas prasības un kļūdas tehniskajās specifikācijās. Papildus tam, tas nozīmē, ka parasti piedāvājumi tiek vērtēti pēc cenas - vienkāršākā un šķietami objektīvākā kritērija. Tomēr, lai spētu piedāvāt zemāko cenu, uzņēmēji lielākoties izvairās no nodokļiem un algas maksā aploksnēs, vai arī ietaupa uz materiālu un izpildījuma kvalitātes.

Kādi ir galvenie secinājumi, ko varam iegūt no sarežģītajām problēmām pašvaldību būvniecības iepirkumos. Korupcija un ēnu aktivitātes pašvaldību būvniecības iepirkumos ir rezultāts no:

- Garas apakšuzņēmēju ķēdes nav pakļautas nekādai uzraudzībai: pateicoties dažu celtniecības darbu specifikai, lielajos projektos, pašvaldībai jāpievērš pastiprināta uzmanība ģenerāluzņēmējiem, kur bieži vien paši neveic celtniecības darbus, bet projekta izpildei piesaista apakšuzņēmumus. Līgumslēdzēja pašvaldība nav atbildīga pārbaudīt apakšuzņēmēju nodokļu maksājumus, kuri vairāk tendēti izvairīties no nodokļu maksāšanas. Parasti tāpēc, ka viņiem jāstrādā ar ļoti zemām cenām, tas savukārt nozīmē uzņēmuma bankrotu, ja viņš godīgi nomaksā visus nodokļus. No otras pusēs, par ģenerāluzņēmēju nevar klūt, ja nodokļu parāds ir lielāks nekā EUR 150. Parasti tie ir lieli uzņēmumi ar daudz labāk attīstītu politiku vai sociālo atbildību, lielākiem resursiem un labāku ilglaičīgu reputāciju, tādējādi viņiem ir vairāk iespēju neizvairīties no nodokļiem un nemaksāt aplokšņu algas. Kā redzams 6. tabulā, lielākie uzņēmumi A - C ievērojami vairāk maksā sociālo nodokli, salīdzinājumā ar mazākajiem uzņēmumiem D - K. Tas norāda, ka uzņēmumos D - K ir mazākas algas vai arī tās maksā aploksnēs, Vēl jo vairāk tādēļ, ka viņu nodokļu maksājumus neuzrauga līgumslēdzēja pašvaldība, rezultātā ir iespēja izvairīties no nodokļiem.

6. tabula. Samaksātais sociālais nodoklis EUR tūkstošos pa uzņēmumiem 2014. gadā (Cemex)

- Zemākās cenas kā galvenais vērtējuma kritērijs: uzņēmēji norādīja, ka piedāvājuma vērtēšana pēc viszemākās cenas nav problēma kā tāda, jo cenas atšķirībām ir arī objektīvi iemesli (izmantoti lētāki materiāli, izdevīgāks ģeogrāfiskais izvietojums, materiāli jau ir noliktavā utt.). Tomēr problēma ir tajā, ka dažkārt cenas nav izmaksu samazināšanas rezultāts, vai neatspoguļo īstās tirgus cenas, bet saistītas ar nodokļu nemaksāšanu. Rezultātā piedāvātās cenas ir dempinga cenas, ko atļauj izvairīšanās no nodokļiem un aplokšņu algas. Slikti apmaksāts darbs ir nekvalitatīvs darbs.
- Standartizētu kvalifikācijas prasību trūkums: šobrīd pašvaldības var rakstīt savas kvalifikācijas prasības, turklāt arī tad, ja tām trūkst pieredzes un zināšanu šajā jomā. Atkarībā no atbildēm dažkārt kvalifikācijas prasības ir bezjēdzīgas, ir pārāk augstas plānotajiem darbiem, un ar tām var viegli manipulēt. Piemēru starpā ir gadījums, kad kāda pašvaldība izsludināja iepirkumu brūgēta ceļa rekonstrukcijai, kandidātiem tika prasīta iepriekšēja pieredze darbā ar melnas krāsas bruģakmeņiem. Tas raisa jautājumus, vai patiešām ir svarīga bruģakmens krāsa, vai tā ir patiesa prasība, vai tas rakstīts jau zinot uzvarētāju? Ir skaidri redzams, ka standartizācijas un uzraudzības trūkums iepirkumu procesos noved pie korupcijas un negodīgas rīcības. Tomēr ir arī

citi piemēri gadījumiem, kad līgumslēdzēja pašvaldība bez atbilstošām zināšanām celtniecībā, aiz nezināšanas izvirza pārāk augstas prasības, tādējādi ierobežojot konkurenci, it īpaši atgrūžot mazos un vidējos uzņēmumus.

1.8 Šī brīža iniciatīvas ar korupciju un ēnu ekonomiku saistītu problēmu atrisināšanai celtniecībā

Intervijas atklājās, ka pašreizējās problēmas saistībā ar pašvaldību iepirkumiem celtniecībā, ir ļoti plašas. Lai mazinātu šīs problēmas, 2016. gada maijā

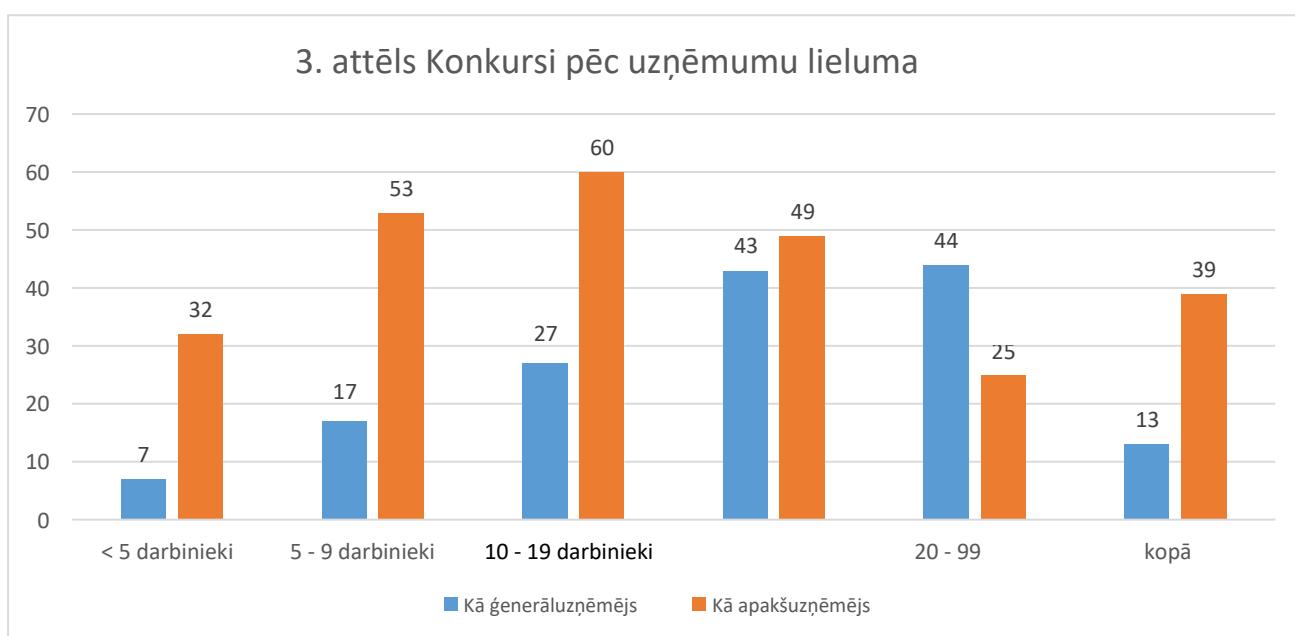
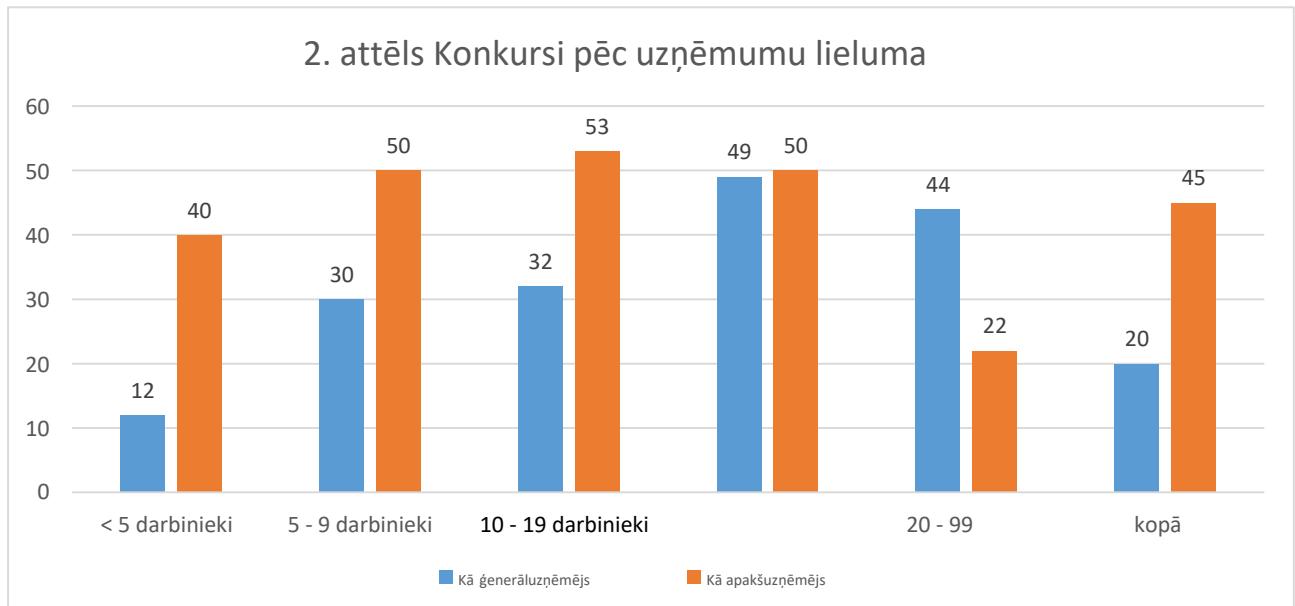

Nav zināms, kādēļ iespējamība mainās tik drastiski. Tomēr nav nekādu pierādījumu, kas norādītu uz pretējo - tas redzams tikai paraugām nereālā uzņēmuma darbinieku skaitā. Ja šie rezultāti nav viltoti, var apgalvot, ka šis modelis atspoguļo patieso Somijas ekonomikas mērogū. Lielāko daļu darbu izpilda apakšuzņēmēji, kur lielums nav konkurētspējas faktors ģenerāluzņēmējam.

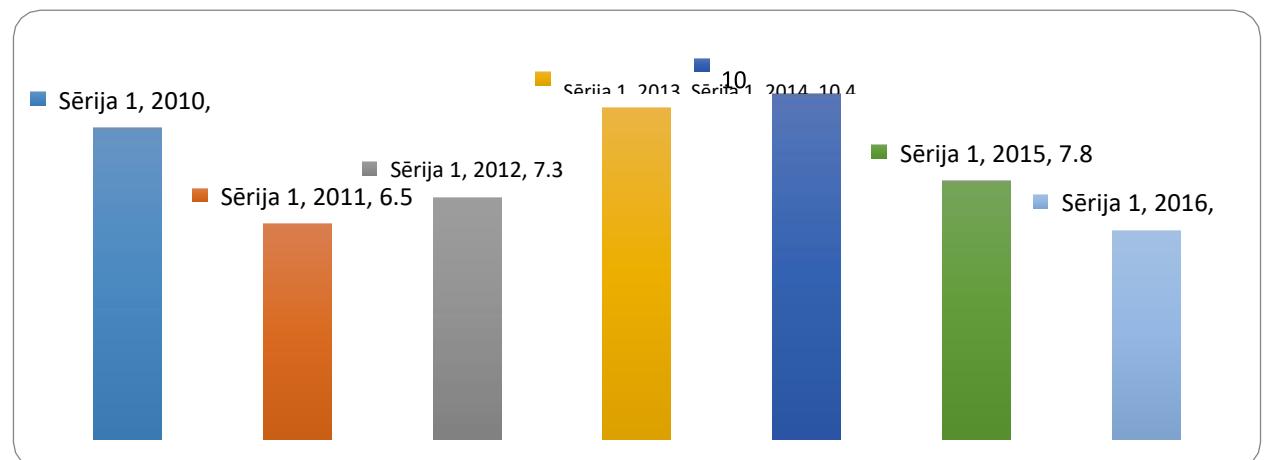

3. Baltkrievija

3.1. Būvuzņēmumi Baltkrievijā

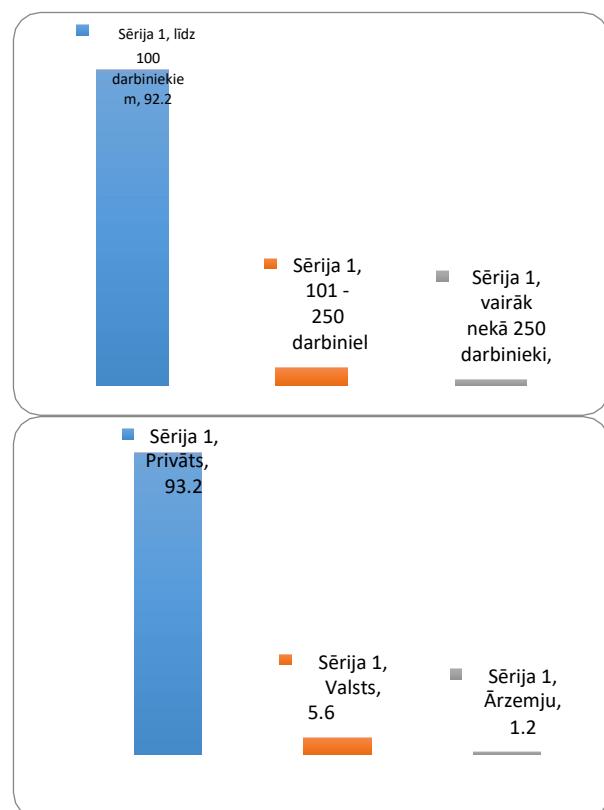
Būvniecība ir svarīga Baltkrievijas ekonomikas komponente. Tomēr pēdējo dažu gadu laikā būvniecības nozares nozīmība ir nedaudz samazinājies. Galvenokārt, šādas tendences skaidrojams, ar apjomu samazināšanos dzīvojamā māju celtniecībā, saistībā ar aizdevumiem uz atvieglotiem nosacījumiem, kā arī palēninoties uzņēmējdarbībai kopumā, ārējo faktoru dēļ un samazinot iekšzemes pieprasījumam.

1. attēls. Būvniecības daļa IKP

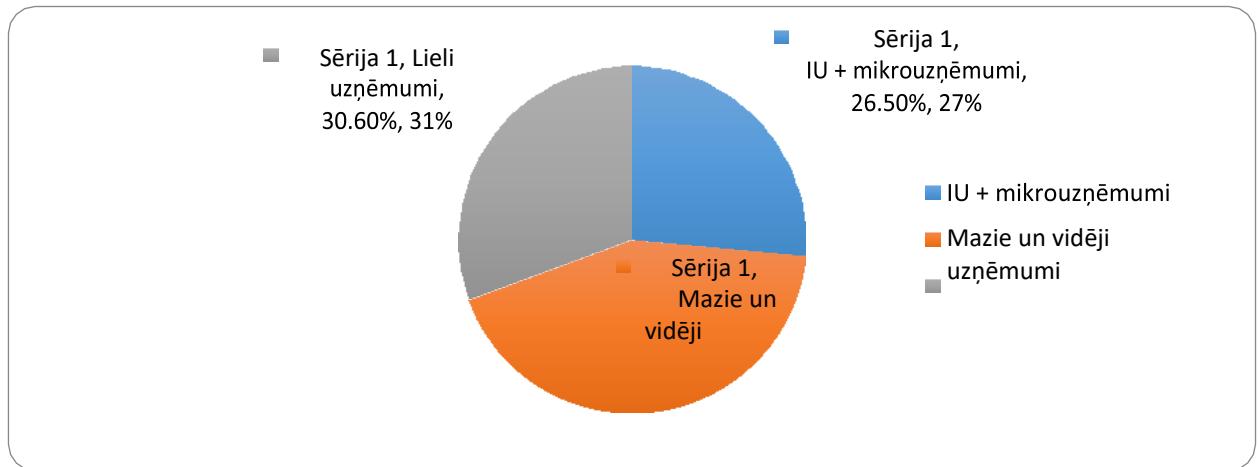
Avots: Baltkrievijas Republikas Statistikas komiteja

Lielākā daļa būvniecības uzņēmumu atrodas privātās rokās. Reģistrēti 7,5 tūkstoši būvniecības uzņēmumi, vairāk nekā 90% no tiem ir mazie un vidējie uzņēmumi ar mazāk nekā 100 darbiniekiem.

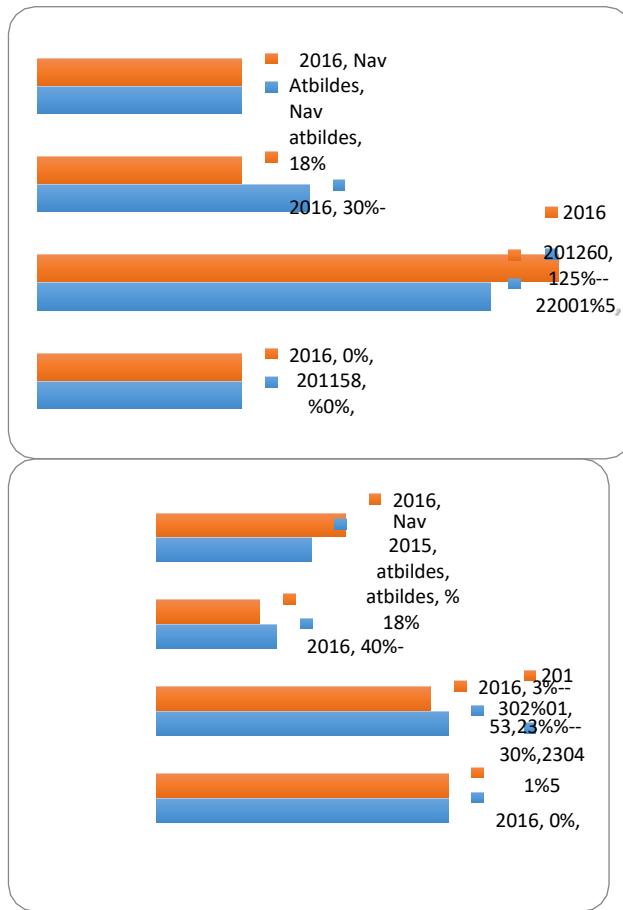
organizācijas, kurās strādā vairāk nekā 250 darbinieki. Mikrouzņēmuma darbinieku skaits nedrīkst pārsniegt 15. Tai pašā laikā darbinieku skaits mazos un vidējos uzņēmumos svārstā no 16 līdz 250.

4. attēls. Uzņēmumu iedalījums atkarībā no to izmēra Avots:
aptaujas rezultāti

Aptaujas rezultāti un oficiālā statistika rāda ekonomisko rādītāju pasliktināšanos būvniecības nozarē, kas savukārt bieži novēd pie izaugsmes stimulēšanas neformālajā sektorā.

Šo pieņēmumu ir apstiprina atbildes uz jautājumiem, kas saistīti ar ēnu ekonomikas eksistenci. Vairāk nekā 60% respondentu atzīmēja, ka daļa būvniecības organizāciju saņem savus ienākumus slēptā formā. Tai pašā laikā 18% atteicās atbildēt uz šo jautājumu. Apmēram 50% no respondentiem uzskata, ka būvuzņēmumi ne vienmēr uzrāda patieso darbinieku skaitu. Zināma daļa strādnieku tiek nodarbināti neoficiāli.

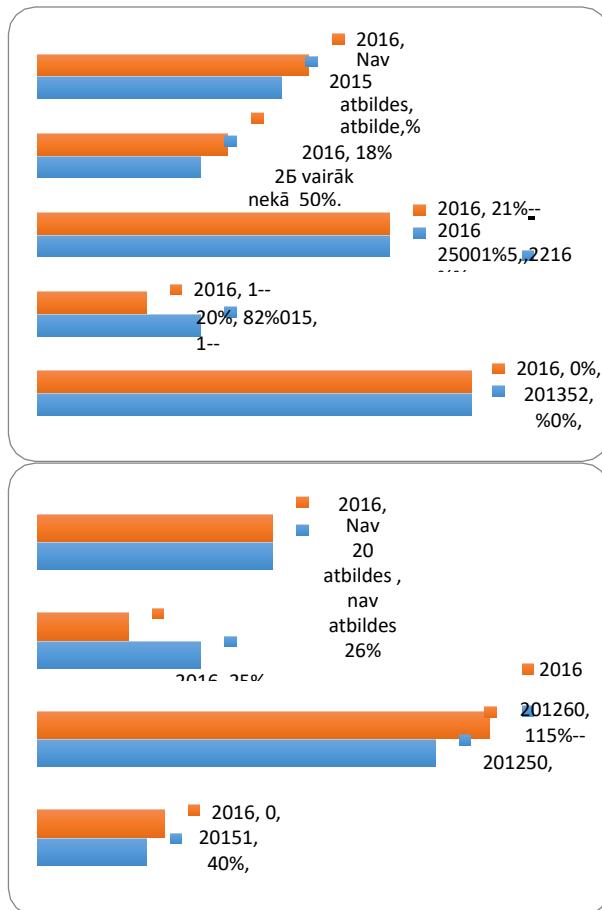
8. attēls. Aptuvenais ienākumu līmeņa novērtējums, kas netiek uzrādīts būvniecības nozarē (*horizontālā ass - daļa no uzņēmumiem, kas piekrīt šim vērtējumam*)

9. attēls. Aptuvenais neregistrētā darbaspēka īpatsvars visā būvniecības nozarē nodarbināto skaitā (*horizontālā ass - daļa no uzņēmumiem, kas piekrīt šim vērtējumam*)

Avots: aptaujas rezultāti

Aptaujā tika noskaidrots, ka būvniecības nozarē problēma ir arī aplokšņu algas. Apmēram 50% aptaujāto uzņēmumu piekrita šim apgalvojumam. No visiem respondentiem 26% piekrita, ka slēpto algū īpatsvars 2015. un 2016. gadā bija no 21% līdz 50%. Daļa respondentu teica, ka neoficiālie maksājumi viņu darbiniekiem var sasniegt vairāk nekā 50% no kopējās maksājumu summas (12% no uzņēmumiem 2015. gadā un 14% uzņēmumu 2016. gadā atzīmēja šādu iespēju). Tai pašā laikā bija uzņēmumi, kuri atteicās atbildēt uz šo jautājumu. Ir arī satraucoši, ka aptuveni 60% no aptaujātajiem uzņēmumiem uzskata, ka daļa no nozares produkcijas ražo neregistrēti uzņēmumi.

No vienas puses, tas nozīmē nodoķļu atšķirību valstī, no otras puses, nav nekādas kontroles pār šādu pseidouzņēmumu darbību. Šādai nelegālās ražošanas piemērs - dzīvokļu un privātmāju remonta pakalpojumus veic oficiāli neregistrētas būvbrigādes.

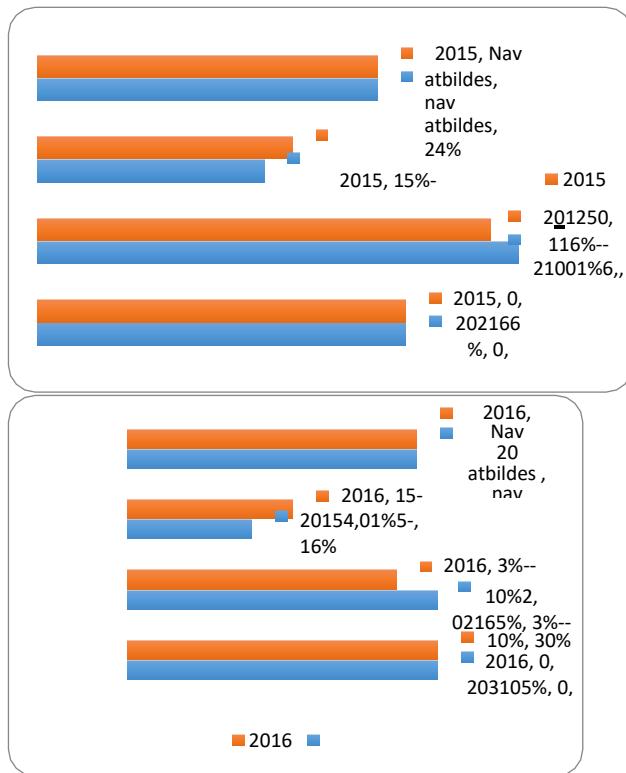
10. attēls. Aptuvenais slēpto algu īpatsvars nozarē kopīgajā daudzumā (*horizontālā ass - daļa no uzņēmumiem, kas piekrīt šim vērtējumam*)

11. attēls. Produkcijas daļa būvniecības nozarē, ko veic nereģistrēti uzņēmumi (*horizontālās ass - daļa no uzņēmumiem, kas piekrīt šim novērtējumam*)

Avots: aptaujas rezultāti

Pamatojoties ar iepriekš minēto, var secināt, ka Baltkrievijas budžets ir zaudējis daļu no ieņēmumiem uzņēmumu ienākuma nodokļu, sociālo iemaksu un algas nodokļu veidā, jo netiek pietiekami novērtēti oficiālie ienākumi no būvniecības nozares uzņēmumu kopējā algu budžetā, kā arī dēļ neoficiālas darbaspēka nolīgšanas.

Attiecībā uz jautājumiem saistībā ar korupcijas shēmām, ne visi aptaujātie uzņēmumi piekrīta uz tiem atbildēt. Kad jautājām par ienākumu daļu, ko uzņēmumi maksā neoficiāli dažādu jautājumu nokārtošanai, vairāk nekā 30% respondentu atzīmēja daļu, kas var atšķirties 10% robežās. Daži uzņēmumi teica, ka šis skaitlis var pieaugt līdz 30% no peļņas. Aptuveni līdzīgu atbilžu sadalījumu saņēmām uz jautājumu par daļu līguma vērtības, ko parasti uzņēmumi piedāvā kā neoficiālus maksājumus, lai saņemtu valsts pasūtījumus. Vairāk nekā ceturtā daļa aptaujāto uzņēmumu neatbildēja uz šo jautājumu.

12. attēls. Daļas no kopējiem ienākumiem, kas samaksāta neoficiālā veidā un palīdzējusi atrisināt problēmu savā labā, novērtējums (*horizontālās ass - daļa no uzņēmumiem, kas piekrīt šim novērtējumam*)

13. attēls. Līguma summas daļas kas samaksāta nelegāli, lai noslēgtu līgumus ar valsti novērtējums (*horizontālās ass - daļa no uzņēmumiem, kas piekrīt šim novērtējumam*)

Avots: aptaujas rezultāti

Uzņēmējiem arī tikai vaicāts piekrīt vai nepiekrists apgalvojumiem, kas var būt par traucēkli uzņēmējdarbības attīstībai.

2. tabula Iespējamie traucēkļi uzņēmējdarbības attīstībai būvniecības nozarē

Iespējamie traucēkļi	Pilnībā piekrīt	Piekrtītu	Nedz piekrītu, nedz nepiekrtī	Nepiekrtītu	Pilnībā nepiekrtī
	%	%	%	%	%
Augstas nodokļu likmes	36,0%	50,0%	14,0%	0,0%	0,0%
Bieža nodokļu politikas maiņa	14,0%	46,0%	36,0%	4,0%	0,0%
Likumdošanas nekonsekvence nozarē uzņēmējdarbības noteikumi	26,0%	40,0%	28,0%	6,0%	0,0%
Nepilnības uzņēmējdarbības likumdošanā dēļ slikta administrācijas kvalifikācija un kolektīva samazināšana	16,0%	32,0%	32,0%	20,0%	0,0%

Nepietiekama informācijas nodrošināšana oficiālās amatpersonas mazajiem un vidējiem uzņēmumiem	14,0%	32,0%	36,0%	18,0%	0,0%
Trūkst noteiktu konsultatīvu ieteikumu mārketinga, finanšu un psiholoģijas problēmām	12,0%	20,0%	40,0%	26,0%	2,0%
Trūkst līdzekļu uzņēmējdarbības investīcijām	26,0%	42,0%	22,0%	8,0%	2,0%
Ierobežotas iespējas mērķu sasniegšanai	20,0%	38,0%	32,0%	8,0%	2,0%
Liels skaits nodokļu auditu	12,0%	30,0%	50,0%	8,0%	0,0%
Kriminālas aktivitātes un rekets	2,0%	8,0%	24,0%	52,0%	14,0%
Zema klientu maksājumu disciplīna	18,4%	49,0%	24,5%	6,1%	2,0%
Neapmierinoša attieksme pret no valsts puses	20,0%	28,0%	32,0%	16,0%	4,0%
Liela laika maksa pārrunām ar nodokļu inspektoriem	10,0%	26,0%	40,0%	20,0%	4,0%
Valsts korupcija	18,0%	34,0%	18,0%	28,0%	2,0%
Vāja darbinieku interese	12,0%	26,0%	22,0%	32,0%	8,0%
Spēcīga konkurence no oficiālā biznesa puses	10,0%	26,0%	44,0%	20,0%	0,0%
Spēcīga konkurence no neoficiālā biznesa	8,2%	30,6%	32,7%	22,4%	6,1%
Zems pirktpējas līmenis	44,0%	38,0%	14,0%	2,0%	2,0%
Trūkst prasmīgu strādnieku	12,0%	28,0%	22,0%	32,0%	6,0%
Trūkst kvalificētu vadītāju	20,0%	14,0%	38,0%	26,0%	2,0%
Inflācija	22,0%	54,0%	24,0%	0,0%	0,0%
Zemas klientuprasības	26,0%	34,0%	22,0%	16,0%	2,0%
Nav iespējama izaugsme jaunos tirgos	24,0%	28,0%	34,0%	12,0%	2,0%

Avots: aptaujas rezultāti

Minētos apgalvojumus var iedalīt 3 grupās. Tās ir administratīvie traucēkļi, ekonomiskās grūtības un problēmas saistībā ar ēnu ekonomikas darbību. Pamatojoties ar aptaujas rezultātiem, var secināt, ka visām šīm faktoru grupām ir vairāk vai mazāk negatīva ietekme uz uzņēmējdarbības attīstību. Uzņēmumi galvenokārt minēja problēmas ar nodokļiem, neapmierinošu valsts attieksmi pret biznesu, kā arī nekonsekences uzņēmējdarbības likumdošanā. Līdz ar ekonomiskajiem faktoriem var norādīt arī augstu inflāciju, problēmas ar kredītu saņemšanu, izaugsmes neiespējamība jaunos tirgos, kā arī zemas klientu un pircējuprasības. Tāpat kā uz jautājumiem par korupciju, lielākā daļa respondentu atzīmēja šo kā negatīvu faktoru. Vairāk nekā 50% respondentu

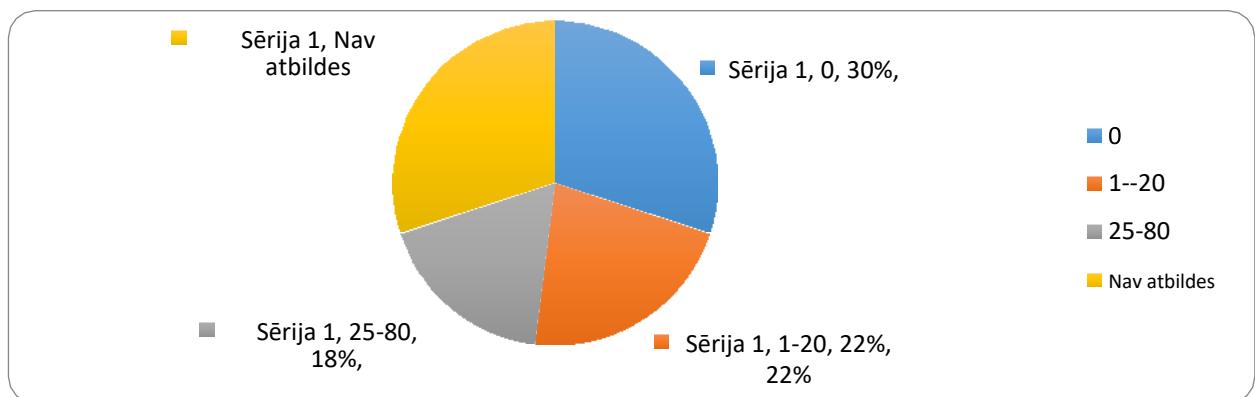
piekrita, ka korupcijai ir negatīvs iespaids uz uzņēmējdarbības attīstību, un 18% no viņiem atzīmēja, ka nedz piekrīt, nedz nepiekrit šim apgalvojumam. Tai pašā laikā 30% respondentu nepiekrita šim faktam. Apmēram tāda pati atbilžu struktūra vērojama attiecībā uz apgalvojumu par neoficiālā biznesa ietekmi uz konkurētspēju. Pozitīvi ir tas, ka lielākā daļa uzņēmumu nepiemin reketu kā traucēkli uzņēmējdarbības attīstībai.

Tādējādi korupcijas problēmas un ēnu ekonomikas pastāvēšana uztrauc lielāko daļu aptaujāto uzņēmumu, neapmierinātība ar korupcijas līmeni ir daudz izteiktāka. Jāatzīmē, ka neefektīvs valsts regulējums, kā arī ekonomiskās problēmas, netieši rada pamatu ēnotām shēmām gan ekonomikā, gan būvniecības nozarē.

Aptaujas trešajā daļā respondentiem lūdz atbildēt uz jautājumiem saistībā ar publisko iepirkumu īstenošanu. Jāatzīmē, ka šī jautājumu lapa tika uztverta negatīvi, un daži respondenti atteicās atbildēt uz lielāko daļu uzdoto jautājumu par publisko iepirkumu. No 50 uzņēmumiem 29 atzina, ka pēdējo 2 gadu laikā piedalījušies publiskajos iepirkumos. Tai pašā laikā 24 uzņēmumi uzsvēra, šajā laikā nespēja uzvarēt iepirkuma konkursos.

Runājot par uzņēmumu skaitu, kuri piedalās vienā publiskajā iepirkumā, respondentu viedokļi dalījās. No kopīgā respondentu skaita 20% uzņēmumu teica, ka nav piedalījušies konkursos, apmēram 5 uzņēmumi tam piekrita, bet 42% būvuzņēmumi teica, ka dalībnieku skaits konkursos var svārstīties no 6 līdz 20.

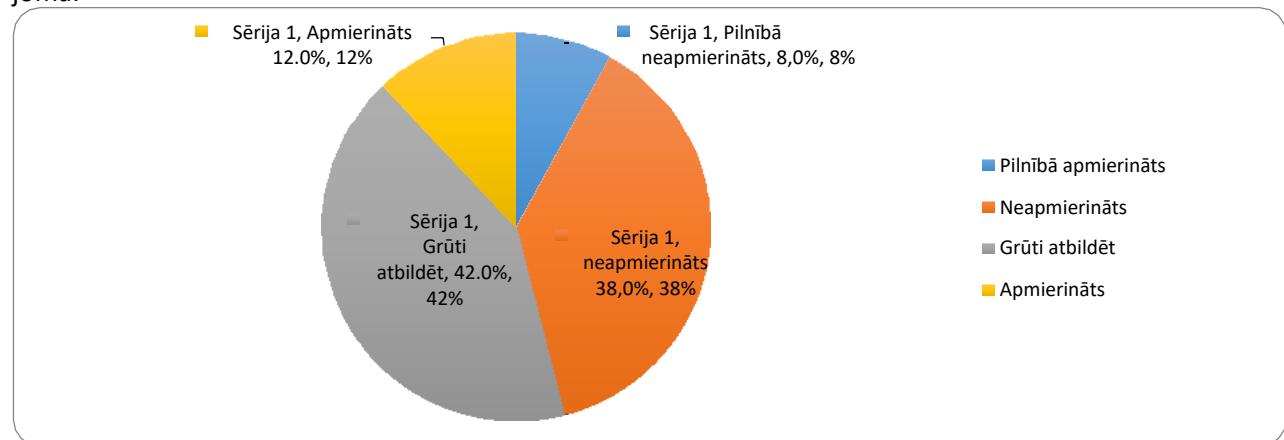
Tādējādi šajā būvniecības tirgus nozarē varam vērot augstu konkurences līmeni dalībnieku starpā. Tomēr konkurences klātbūtne ne vienmēr lauj izvairīties no koruptīviem darījumiem un shēmām. Piemēram, atbildot uz jautājumu, cik procenti no konkursiem zaudēti dēļ negodīgas konkurences, 40% piekrita, ka tā notiek. Vadoties pēc tā, ka vairāk nekā 40% aptaujāto uzņēmumu pēdējo divu gadu laikā nav piedalījušies konkursos vispār, var secināt, ka lielākā daļa uzņēmumu saskārušies ar negodīgu konkurenci.

14. attēls. Atbilde uz jautājumu: Vidēji cik % no publiskā iepirkuma konkursiem jūsu uzņēmums zaudēja dēļ negodīgas konkurences?
Avots: aptaujas rezultāti

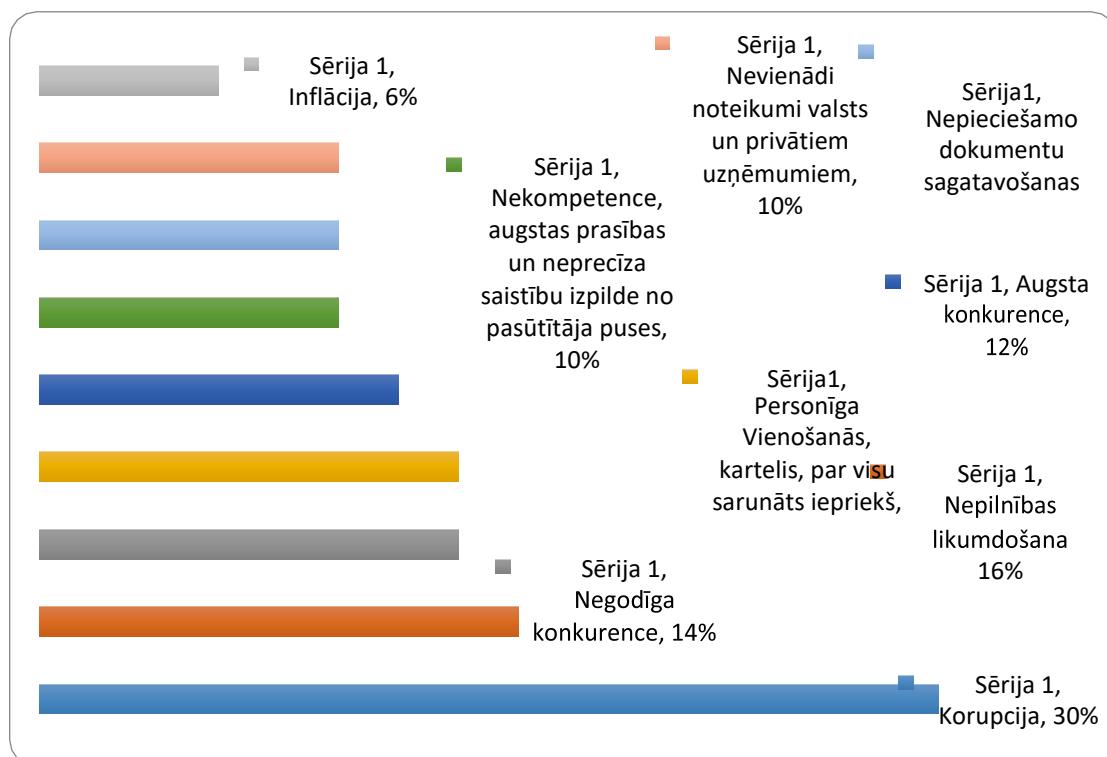
Kā izriet no saņemtajām atbildēm, viens no iemesliem, kas rada problēmas publiskā iepirkuma jomā, ir nepilnīgā likumdošana. Tikai 18% uzņēmumu atzīmēja, ka ir apmierināti ar likumdošanu publisko iepirkumu jomā. Tai pašā laikā 42% respondentu bija grūti uz šo jautājumu atbildēt, ko var izskaidrot ar uzņēmumu pieredzes trūkumu

iepirkumos. Tai pašā laikā 46% respondentu, kas ir lielākā daļa no uzņēmumiem, kuri piedalījušies publiskos iepirkumos pēdējo divu gadu laikā, pauda neapmierinātību ar pašreizējo likumdošanu publisko iepirkumu regulācijas jomā.

15. attēls. Apmierinātības līmenis ar likumdošanas kvalitāti
publisko iepirkumu jomā
Avots: aptaujas rezultāti

Īpaša loma pētījumā ir izpētei par galvenajām problēmām, ar ko uzņēmumi saskaras, piedaloties publiskā iepirkuma konkursos. Kā dāļu no pētījuma, uzņēmumiem tika lūgts nosaukt trīs galvenās problēmas šajā jomā. Aptaujas laikā respondenti nosauca daudzas problēmas. Visbiežāk minētās atbildes parādītas tālāk:

16. attēls. Galvenās problēmas, ar ko uzņēmumi saskaras piedaloties publisko iepirkumu konkursos
Avots: aptaujas rezultāti

Kā redzam diagrammā, vislielākā tipiskā problēma publiskā iepirkuma jomā ir korupcija. Šo faktoru norādīja 30% respondentu. Papildus tam., vairāki

uzņēmumi atzīmēja, ka arī negodīgai konkurencei un protekcionismam ir negatīva ietekme uz publiskajiem iepirkumiem. Līdz ar administratīvajiem šķēršļiem, lielākā uzmanība bija pievērsta likumdošanas nepilnībām un dokumentācijas sarežģītībai. Visbeidzot, līdz ar citām ekonomiskajām grūtībām, uzņēmumi visvairāk noraizējušies par sadarbības problēmām ar klientiem un nevienādu attieksmi pret privātajiem un valsts uzņēmumiem.

3.4. Ieteikumi

Tādējādi, kā izriet no analīzes, varam secināt, ka Baltkrievijas būvuzņēmumi savā darbībā saskaras ar problēmām un riskiem. Neapšaubāmi, viens no svarīgākajiem nosacījumiem, kas netieši sekmē koruptīvo darījumu un ēnu ekonomikas pieaugumu, ir likumdošanas nekonsekvenča un mainīgums. Tā kā publisko iepirkumu nosacījumi pastāvīgi mainās, uzņēmumi ir ļoti grūti tos stingri ievērot.

Saskaņā ar jauno likumdošanu, preču iepirkumu būvniecībā var veikt kā cenu izsolī, pārrunas vai vairāksolīšanu, bet darba un pakalpojumu gadījumā nepieciešams piemērot līguma izsoles vai pārrunas. Publiskā iepirkuma jomā kopumā (izņemot būvniecību), to īstenošanas veidi ir vēl daudzveidīgāki. Tajā pašā laikā līgumu izsole būvniecībā ir obligāta tikai attiecībā uz mājokļu celtniecību, kur būvniecība ir pilnībā vai daļēji finansēta no budžeta līdzekļiem un ja kopējās izmaksas ir vairāk nekā 6000 bāzes vienības, kā arī objektu celtniecībā, kur finansējums nāk no valsts iestādēm un komersantiem ar daļu valsts īpašumā, ja būvniecības izmaksas ir vairāk nekā 100 tūkstoši bāzes vienības. Izsole nav obligāta, ja tā pasludināta par neizdevušos, jo uzvarētājs nav noteikts vai atteicies no līguma. Tāpat iespējams izslēgt konkursa procedūru, slēdzot līgumus starp ģenerāluzņēmēju un apakšuzņēmēju.

Tādējādi šīs izmaiņas likumdošanā no vienas puses vienkāršo iepirkuma procesu un izvēli līgumslēdzējiem un apakšuzņēmējiem, bet no otras puses, tie būtiski neuzlabo darījumu caurskatāmību. Papildus tam normas mainītas tikai pēdējos divos gados. Pēc tam atkal var būt kardinālas izmaiņas. Šādā gadījumā likumdošanas nestabilitāte un sarežģītība bieži vien ir ēnu ekonomiku veicinošs faktors. Šajā sakarā būtu optimāli attīstīt pamata likumdošanas normas, kas regulē būvniecības nozari, un tikai pēc tam īstenot to uzlabošanu.

Pamatojoties uz valsts un starptautisko pieredzi, ir iespējams aktualizēt problēmu ar attiecībām starp līgumslēdzēju un apakšuzņēmējiem. Baltkrievijā un dažās citās valstīs šīs darbības joprojām ir salīdzinoši necaurskatāmas pat tiem, kuri īsteno projektus par valsts budžeta līdzekļiem. Apstākļos, kad vairāku līmenu struktūras mijiedarbojas ar apakšuzņēmējiem, ir ļoti grūti sekot līdzīgi efektīvai līdzekļu izmantošanai. Papildus tam problēmas art iepirkuma procesu caurskatāmību pieaug, ja izsole pasludināta par nenotikušu. Šādā gadījumā iespējams izmantot pārrunu procedūru, līdz ar to samazina darījuma atvērtību.

Kā izriet no uzņēmumu aptaujas, ir problēma ar iepirkuma procesu subjektivitāti. Tas nozīmē, ka šis procesu nevar veikt bez tiešas mijiedarbības konkursa organizatoru un līgumslēdzēju starpā. Samazinot cilvēka faktoru, samazinās blēdību risks. Tas ir īpaši patiesi publisko iepirkumu jomā. Tālab, mūsurpārā, automatizācijas un vispārējās atvērtības process ir ļoti svarīgs iepirkuma izsolēs būvniecības nozarē. Tas samazinās korupcijas līmeni bez sodu palielināšanas.

Šajā jomā pozitīvi rezultāti sasniedgti Gruzijā. Šajā valstī izsoles tiek vadītas Publisko iepirkumu aģentūras, izstrādāta elektroniskā formātā. Izsoles organizatori nezina, kādi piegādātāji piedalās, jo katram dalībniekam piešķirts savs anonīms numurs. Papildus tam informācija par izsoli ir zināma iepriekš un brīvi pieejama internetā. Jebkurā brīdī iespējams iepazīties ar nepieciešamo dokumentāciju un tādējādi pēc tam laicīgi sagatavoties izsolei. Katrs konkursa dalībnieks var apstrīdēt pieņemtos lēmumus elektroniskā strīdu izšķiršanas tiesā. Pēc izsoles informācija par uzvarētāju nekavējoties tiek pilnībā atklāta. Tāpat tīmekļa vietnē vara redzēt, kādi maksājumi

⁶ Kopš 2017. gada 1. janvāra pamata vērtība Baltkrievijas Republikā ir 23 Baltkrievijas rubļi vai 12,5 euro pēc kursa.

Izdarīti, var iepazīties ar iepriekšējo publisko iepirkumu izsoļu vēsturi.

Gruzijas pieredze ir piemērs kā īsteno politiku datu atklātības jomā. Šīs sistēmas ieviešanas galvenais sasniegums ir iespēja parastam lietotājam piekļūt jebkāda, informācijas avotam, izņemot slepenos, mašīnasāmā formātā, piemēram, Krievijā šos procesus regulē likums par datu atklātību. Notiek pastāvīgs dialogs starp valsti un sabiedrību par nepieciešamību atvērt to vai šo informāciju. Vienu no problēmām, ar ko eksperti saskārās attīstot šo virzieni, ir kļūdas milzīgos informācijas masīvos, piemēram, publicējot datus par publisko iepirkumu, var rasties dažādas tehniskas kļūdas. No Krievijas pieredzes var secināt, ka šīs neprecizitātes var novērst, izstrādājot atbilstošu programmatūru. Tādējādi, jo labāka sadarbība starp sabiedrību un valsti, jo detalizētāka informācija tiek publicēta par notiekošajām darījumiem, procedūrām un procesiem un grūtāk noslēpt faktus par krāpniecību, tostarp būvniecības nozarē.

Nākamā problēma būvniecības ietvara izveidē ir būvniecības objektu saskaņošana ar Baltkrievijas likumdošanas normām. Tā kā šajā gadījumā, objektu nav vai nevar nodot ekspluatācijā atkarībā no konkrētiem valsts iestāžu cilvēkiem, tas ir lekna augsne koruptīvām shēmām. Šajā jomā iespējams rosināt izveidot neatkarīgu organizāciju, kas būtu ieinteresēta, lai pārbaudītie objekti atbilstu visām regulējošajām prasībām un tiktu nodots ekspluatācijā laikus. Tā darbosies kā padomdevējs un sniegs neatkarīgu vērtējumu par atbilstību.

Šos pakalpojumus var salīdzināt ar neatkarīgām auditorfirmām, kas palīdz klientiem tikt galā ar uzskaiti, nenosakot sankcijas.

Nozīmīgs posms ēnu ekonomikas līmeņa samazināšanā, ir valsts iestāžu darba digitalizācija, kā arī mijiedarbības starp valsts un uzņēmēdarbības pārstāvjiem pārceļšana elektroniskajā vidē. Tātad šajā gadījumā runājam par e-pārvaldes sistēmas veidošanu. Jāpiezīmē, ka Baltkrievijā vēl aizvien nav skaidra rīcības plāna šādas sistēmas izveidei, kā arī nav regulējoša vai likumdošanas akta, kam vajadzētu šo sfēru regulēt. Ir tikai programma “Elektroniskā Baltkrievija”. Piemēram, ja atgriežamies pie Igaunijas pieredzes, šajā valstī gandrīz visas valsts procedūras var veikt tiešsaistē. Atļauju un licenču saņemšanas gadījumos izslēdzot personīgos kontaktus valsts iestāžu, juridisko un fizisko personu starpā, tiek izslēgta koruptīvo shēmu iespēja.

Cita starpā nepieciešams apsvērt iespēju organizēt valsts procedūras pēc blokādes principa. Šādā gadījumā visi šī tīkla dalībnieki var redzēt veiktās darbības. Turklāt notikušus darījums nevar atceļt vai anulēt, kas ļauj izsekot visai darbību kēdei.

Turpinot iepriekš minēto, varam norādīt, ka nepieciešams izveidot efektīvu elektronisko dokumentu apriti starp valsts iestādēm, klientiem un darbuzņēmējiem būvniecībā. Pagaidām dokumentu aprite elektroniskā formātā vēl tiek dublēta papīra formā. Ekonomiskā efektivitāte un elektronisko dokumentu lielākā atvērtības pakāpe samazinās laiku un administratīvās izmaksas, kā arī palielinās darījumu caurskatāmību.

Tādējādi nepieciešams domāt par ātrāku pilna mēroga dokumentu aprites digitalizācijas ieviešanu un e-pārvaldes sistēma izveidošanu, kas samazinās korupciju un pelēkās shēmas būvniecībā.

Iespējamie riski šai virzienā var būt izmaiņām nepieciešamās izmaksas. Baltkrievija ir vairākas reizes lielāka par Baltijas valstu, Gruzijas vai Somija populāciju. Tādējādi valsts iestāžu pārstrukturizācija būs saistīta ar ievērojamām materiālām izmaksām. Tālab, lai pielāgotu pasaules pieredzi nacionālajām īpatnībām un īstenotu tikai efektīvus projektus visā

valstī, uzmanība jāpievērš daļējas e-pārvaldes sistēmas datu bāzes izveidošanai, tostarp regulēšanas un kontroles jomā būvniecības nozarē, vadoties pēc pilotprojekta rezultātiem. Šajā gadījumā, noteiktu darbību īstenošanas procesu elektronizācijas jomā neprasīs ievērojamus kapitālieguldījumus. Veiksmīgie projekti būtu jāizstrādā tālāk visā valstī, bet mazāk efektīvos var pabeigt ar minimāliem zaudējumiem.

Svarīgs pasākums izvairīšanās no nodokļiem un korupcijas shēmu riska samazināšanai būvniecības nozarē ir bezskaidras naudas norēķinu attīstība. Kaut arī organizācijām un uzņēmumiem ir jāīsteno un jāpieņem bezskaidras naudas maksājums, joprojām ievērojams darījumu skaits tiek veikts skaidrā naudā. Tas lielākoties attiecas un darījumiem juridisku un fizisku personu starpā. Viens no pasākumiem skaidras naudas maksājumu samazināšanai apdzīvotajās vietās varētu būt maksimālās skaidrā naudā maksājamās summas samazināšana.

Viens no visbiežāk sastopamajiem nodokļu nemaksāšanas piemēriem ir apdares darbi privātmājās un dzīvokļos, ko veic neregistrētas celtniecības brigādes vai tiesiski funkcionējoša būvniecības uzņēmuma pienācīgi sastādītu līgumu trūkums. Kopumā tas atteicas uz maziem uzņēmumiem un individuālajiem uzņēmējiem. Otra problēma ir celtnieku darba samaksa. Pašlaik iespējams nolīgt darbiniekus par minimālo maksu. Šādos gadījumos papildu maksājumi tiek veikti neuzskaitītu līdzekļu formā.

Dalējs šīs problēmas risinājums slēpj ID kartes piešķiršanā katram darbiniekam. Šādā gadījumā būs skaidri zināms, cik daudz cilvēku strādā un kā viņu darbs tiek novērtēts. Šajā gadījumā Baltkrievija var izmantot Somijas pieredzi. Šajā valstī katrs būvniecības uzņēmuma nolīgtais strādnieks saņem savu ID karti, uz kurās rakstīts viņa vārds, uzvārds, nodokļu maksātāja numurs un darba devēja nosaukums. Nodokļu inspektori pēc ID kartes visu informāciju var uzzināt tiešsaistē. Uz kartes atrodamās informācijas uzticamību pārbauda īpaši darba inspektori. Dažkārt pārbaudēs piedalās arī policija un nodokļu inspektori. Gadījumā, ja atklājas pārkāpumi, tiek piemērota personīgā atbildība.

Karšu ieviešana padara iespējamu visu strādnieku un ēkas būvē iesaistīto darba devēju identifikāciju. Pašlaik nav grūti iegūt informāciju par visiem strādniekiem un uzņēmumiem, kas nodarbināti būvniecībā. Turklat visiem pieejamais nodokļu maksātāja numurs ļauj savlaicīgi uzraudzīt ienākuma nodokļa maksājumus.

Svarīgs faktors iepirkuma izsolēs būvniecības nozarē ir cena. Pēc mūsu domām ne vienmēr ir pamatoti piešķirt kritisku nozīmi šim kritērijam. Daži būvuzņēmumi atrod iespējas izmantot cenas korekcijas koeficientus (piemēram, ja pieņem darbā darbiniekus ar invaliditāti) un nepamatoti uzvar izsolē. Šādā gadījumā, papildus cenai ieteicams kā galveno faktoru apsvērt tādus indikatorus, kā izsoles objekts un tā finansiālā atdeve. Turklat ir iespējams pārskatīt to vienību sarakstu, kas dod ir priekšrocības dalībā konkursos

Visbeidzot, kā rāda Gruzijas prakse, korupcijas līmeni var samazināt, nodrošinot darbiniekus valsts iestāžu darbiniekus ar godīgu atalgojumu par viņu darbu. Cilvēku materiālā nodrošinājuma pieaugums darbavietas publiskajā sektorā vērtību un pievilciņu. Tai pašā laikā materiālo ieinteresētību var radīt ne tikai ar algu palielināšanu, bet arī ar sociālajām pakotnēm. Efektīvas kontroles un soda par nelikumīgu rīcību sistēmas veidošana ir svarīgs, bet ne vienīgais elements cīņā pret korupciju, tostarp būvniecības nozarē. Šajā sakarā valsts iestāžu darba atvērtība un caurskatāmība, kā arī pastāvīgas dialoga iespēja valsts iestāžu un sabiedrības starpā ir ļoti svarīga.

3.5. Secinājumi

Kā izriet no analīzes, varam identificēt galvenos faktorus, kas veicina korupcijas un nodokļu nemaksāšanas attīstību būvniecības nozarē Baltkrievijas Republikā:

1. Likumdošanas nekonsekvence un mainīgums, dalībai publiskā iepirkuma konkursos nepieciešamo dokumentu apstrādes sarežģītība. Līdz 2017. gadam iepirkumu, kas pilnībā vai daļēji tiek finansēti no valsts līdzekļiem, valsts budžeta ārkārtas fondiem un valsts iestāžu iepirkumu īstenošana tika regulēta ar dažādiem likumdošanas aktiem. Sācot ar šo gadu, visi iepirkumi būvniecības nozarē jāveic saskaņā ar Baltkrievijas Republikas Prezidenta dekrētu Nr. 380 "Par preču (darbu, pakalpojumu) iepirkumu būvniecības gaitā."
2. Iepirkuma procesu subjektivitātes problēma. Iepirkumi būvniecības jomā nevar notikt bez personiskās mijiedarbību starp konkursa organizatoriem un līgumslēdzējiem.
3. Saskaņā ar Baltkrievijas likumdošanu, ir liels skaits atbilstības pārbaužu jaunbūvēm pirms nodošanas ekspluatācijā.
4. Liels daudzums viena projekta ietvaros strādājošu apakšuzņēmēju samazina būvniecības sektora caurskatāmību.
5. Standartizētu līgumu trūkums būvniecības nozarē.
6. Elektroniskās plūsmas dublēšana ar papīra dokumentiem.
7. Nelegālās uzņēmējdarbības radītā konkurence. Pašlaik iespējams nolīgt darbiniekus par minimālo maksu. Šādos gadījumos papildu maksājumi tiek veikti neuzskaitītu līdzekļu formā. Piemēram, apdares darbi privātmājās un dzīvokļos, ko veic nereģistrētas celtniecības brigādes vai bez tiesiski funkcionējoša būvniecības uzņēmuma pienācīgi sastādīta līguma.
8. Privātajiem un valsts uzņēmumiem sabiedriskos iepirkumos ne vienmēr ir vienādi nosacījumi, kā arī atvieglojumu pieejamība vairākām organizāciju kategorijām.

Pamatojoties uz pašreizējām problēmām un ķemot vērā pasaules pieredzi, iespējams rosināt šādus ieteikumus par korupciju un izvairīšanos no nodokļu maksāšanas apkarošanai būvniecības nozarē Baltkrievijas Republikā:

1. Veikt nacionālās likumdošanas vienkāršošanu būvniecības nozarē un nodrošināt tās stabilitāti.
2. Samazināt cilvēka faktoru publiskā iepirkuma procesos, automatizējot tos līdz pilnīgai pārejai uz elektronisko formātu, un nodrošinot publiskā iepirkuma daru caurskatāmību.
3. Pašreizējo kontroli atbilstībai valsts tiesību aktiem nekustamā īpašuma iznomāšanas laikā var uzticēt neatkarīgām organizācijām, kas darbosies kā konsultanti un dos neatkarīgu atbilstības novērtējumu.
4. Paātrināt e-pārvaldes sistēmas veidošanas darbu, digitalizējot valsts struktūru darba procesus, un pārceļot elektroniskajā vidē valsts un iedzīvotāju mijiedarbību.
5. Samazinot nevajadzīgās regulējuma uzlabošanas izmaksas un ieiešot inovatīvas kontroles metodes būvniecības nozarē, uzmanība jāpievērš pilotprojektu uzsākšanai. To veiksme noteiks nepieciešamību ieviest jaunos risinājumus visā valstī.

6. Samazināt iespējas maksāt par precēm un pakalpojumiem būvniecības nozarē skaidrā naudā, (piemēram, saskaņā ar līgumiem starp attīstītāju un fiziskajām personā,), samazināt darījumos izmantojamās maksimālās skaidras naudas summas.

7. Ieviest identifikācijas kartes katram darbiniekam un katram darba devējam.

8. Piesaistīt augstas kvalitātes un motivētus speciālistus publiskajam sektoram, tostarp paaugstināt valsts amatpersonu algas.

9. Publiskā iepirkuma piedāvājumos cena ne vienmēr ir izšķirošais faktors. Nepieciešams palielināt konkursa rezultātu atkarību no tādiem faktoriem, kā objekta tehnoloģiskā (konstruktīvā) sarežģītība un tā plānotā finanšu atdeve.

10. Veikt nepārtrauktu ēnu ekonomikas monitoringu nozaru kontekstā. Iespējams veikt ēnu ekonomikas indeksa tehniku aprēķināšanu par pamatu ņemot trīs Baltijas valstīts definēto.

Gala secinājumi

Visās trijās partnervalstīs ir visai atšķirīga situācija ar korupciju un ēnu ekonomiku. Somijā, ka bieži tiek minēta kā viena no caurskatāmākajām valstīm pasaulē, ir visai neparasti runāta par korupciju un ēnu ekonomiku. Latvijā bija nopietnas diskusijas kā risināt problēmas ar ēnu ekonomiku un korupciju, Baltkrievijā šis temats šobrīd tiek plaši apspriests. Tomēr trijās partnervalstīs bija trīs pārkļājošies secinājumi:

1. Garu apakšuzņēmēju kēžu ietekme uz ēnu ekonomiku un korupciju;
2. Mazo un vidējo uzņēmumu loma cīņā pret korupciju un ēnu ekonomiku;
3. Nepieciešamība uzlabot ziņošanas mehānismus un aizsardzību.

- **Garas apakšuzņēmumu kēdes būvniecībā**

Kā rāda rezultāti no trim partnervalstīm, Joti iespējams, tas ir aktuāli lielākajā daļā valstu, jo liela mēroga būvniecības projektos par normu uzskata garas līgumslēdzēju kēdes ar vairākiem ģenerāluzņēmējiem un apakšuzņēmējiem. Bieži vien ir grūti kontrolēt nodokļu maksājumus šādu kēžu beigās, tādējādi mazie uzņēmumi var izvairīties no nodokļu maksāšanas. Tas ir saistīts arī ar otro secinājumu par to, kā mazie un vidējie celtniecības uzņēmumi var iespaidot situāciju kopumā. Ir grūti likvidēt garās apakšuzņēmēju kēdes, jo daudzi būvniecības darbi ir Joti specifiski. Tomēr jāievieš mehānisms, ar kuru tiek nodrošināta nodokļu maksāšana šādu kēžu beigās.

Viens no tādiem ieteikumiem sagatavots pētījuma laikā, tas var būt izmantojams visās trīs partnervalstīs - pašvaldības iepirkuma izsludinātājam pēc konkursa uzvarētāja noteikšanas, jāuzdod tam pārbaudīt apakšuzņēmējus, ar kuriem ģenerāluzņēmējs plāno strādāt, nodokļu un sociālās apdrošināšanas maksājumus pēdējo 12 mēnešu laikā.

Šobrīd pašvaldību iepirkuma izsludinātāji ir atbildīgi tikai par ģenerāluzņēmēja atbilstības pārbaudi attiecībā uz nodokļu parādiem, ja tādi atklājas, kandidāts nekavējoties tiek izslēgts no konkursa. Tam pašam būtu jāattiecas arī uz apakšuzņēmējiem. Ģenerāluzņēmējam jāinformē pašvaldība par apakšuzņēmējiem, ar kuriem plāno strādāt,

kuriem jāiesniedz savus nodokļu maksājumus, kā daļu no iepirkuma konkursa pieteikuma, un, ja viņiem ir nesamaksāti nodokļi, tie tiktu izslēgti no konkursa.

- **Mazie būvuzņēmumi**

Visas trīs partnervalstis konstatēja, ka visās valstīs lielākā daļa būvuzņēmumu ir mazie uzņēmumi ar 0 - 9 darbiniekiem pētījumā arī konstatēts, ka tie ir uzņēmumi, kas rada vislielākās problēmas pašvaldību iepirkumu procesos, vairāk cieš no netaisnīgas attieksmes, negodīgas konkurences un ēnu aktivitātēm. Tādējādi pētījums tika veikts galvenokārt koncentrējoties uz mazajiem uzņēmumiem, ieteikumi tika izstrādāts tādā veidā, lai netraucētu mazāko uzņēmumu konkurenci.

Mazie uzņēmumi veido būvniecības nozares mugurkaulu, jo galvenokārt darbojas kā apakšuzņēmēji, un ir tie, kuri reāli veic būvniecības darbus. Tālab, strādājot ar publiskā iepirkuma tiesību aktiem vai procedūru uzlabošanu, nedrīkst aizmirst par šiem mazajiem uzņēmumiem. Piemēram, Latvijas gadījumā tas nozīmē, ka tad, kad tiks ieviestas būvuzņēmumu kategorijas vai klasifikācija, tas būtu jādara tādā veidā, lai mazie uzņēmumi netiktu izslēgti no dalības liela mēroga būvniecības projektu konkursos.

- **Uzlabots ziņošanas mehānisms**

Visās trīs valstīs pētījumā uzmanība tika pievērsta ziņošanai par pārkāpumiem un ziņotāju aizsardzībai. Latvijā, Somijā un Baltkrievijā līdzšinējā likumdošana saistībā ar ziņošanu nav pilnīga, jāveicina skaidru ziņošanas kanālu izstrāde. Turklāt jānodrošina ziņotāju aizsardzība, lai pēc ziņošanas par pārkāpumiem ziņotājs netiktu sodīts vai apsūdzēts nelojalitātē.

Šis projekts ļāva vienu tādu ziņošanas gadījumu Latvijā atklāt plašai sabiedrībai, tā bija Jēkabpils pašvaldības iepirkuma izsole stadiona rekonstrukcijai. Šī lieta skaidri parādīja, ka tādām NVO, kā *Ti Latvia* vajadzētu būt ievērojamai lomai ziņošanas ieviešanā, kā rīku publisko iepirkumu procesu caurskatāmības uzlabošanai.

Bibliogrāfija

Baltkrievija

1. Par preču (darbs, pakalpojumi) iepirkumu būvniecības nozarē, Baltkrievijas Republikas Prezidenta 2016. gada 20. oktobra dekrēts Nr. 380. Pieejams interneta <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=P31600380>.
2. Anderson, E. 2013. Municipal “Best Practices”: Preventing Fraud, Bribery and Corruption, International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy. Pieejams internetā:
<http://icclr.law.ubc.ca/sites/icclr.law.ubc.ca/files/publications/pdfs/Municipal%20Best%20Practices%20-%20Preventing%20Fraud%2C%20Bribery%20and%20Corruption%20FINAL.pdf>.
3. Briganti, F., Machalska, M., Steinmeyer, Heinz-Dietrich, Buelen, W. 2015. Social Identity cards in the European construction industry, edited by Buelen W. Pieejams internetā: <http://www.efbww.org/pdfs/EFBWW-FEC%20report%20on%20social%20cards%20in%20the%20construction%20industry.pdf>.
4. Fazekas, M., Toth, I.J., King, L.P. 2013. Corruption manual for beginners: “Corruption techniques” in public procurement with examples from Hungary, Working Paper series: CRCB-WP/2013:01 Version 2.0, Budapest, Hungary. Pieejams internetā:
http://www.crcb.eu/wp-content/uploads/2013/12/Fazekas-Toth-King_Corruption-manual-for-beginners_v2_2013.pdf.
5. Krasny, A. 2014. Georgia E-Government. Pieejams internetā: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ua/Documents/public-sector/e-government/Electronic%20government%20of%20Georgia.pdf>.
6. Naumov, A. 2014. Georgia E-experience for Belarus. Pieejams internetā: <http://e-gov.by/best-practices/elektronnyj-opyt-gruzii-dlya-belarusi>.
7. Oficiālā Transparency International vietne. Pieejams internetā: <https://www.transparency.org>.
8. Baltkrievijas Republikas Statistikas komitejas oficiālā vietne. Pieejams internetā: <http://www.belstat.gov.by>.
9. Baltkrievijas pašvaldību iepirkumus oficiālā tīmekļa vietne. Pieejams internetā: <http://www.icetrade.by>.
10. Eiropas Komisijas oficiālā tīmekļa vietne. Pieejams internetā: https://ec.europa.eu/commission/index_en.
11. Putnis, J.T., Sauka, A. 2016. Shadow economy index for the Baltic countries 2009 – 2016. The Center for Sustainable Business at SSE Riga. - 47 p.
12. Putnis, J.T., Sauka, A. 2015. Measuring the shadow economy using company managers. Journal of Comparative Economics 43, pp. 471-490.
13. Pelipas, I., Tochitskaya, I. 2016. Problems of corruption in the assessments of small and medium enterprises. Pieejams internetā: <http://www.research.by/webroot/delivery/files/dp2016r08.pdf>.
14. Procurement in construction, what has been changed since January 1, 2017. Pieejams internetā: http://www.mas.by/ru/news_ru/view/zakupki-v-stroitelstve-chto-izmenilos-s-1-janvara-2017-goda-852/
15. Preventing corruption in public procurements. 2016. OECD Publishing. Pieejams internetā: <http://www.oecd.org/gov/ethics/Corruption-in-Public-Procurement-Brochure.pdf>
16. Zaiats, D. 2015. The authorities will strengthen the fight against the shadow economy [Electronic resource]. Piekļuves režīms: <https://news.tut.by/economics/465337.html>.

Latvija

1. Likums par publiskajiem iepirkumiem Latvijā: <https://likumi.lv/doc.php?id=287760> (pieejams tikai latviešu valodā);
2. Sapratnes memorands attiecīgu Ministru Kabineta locekļu un būvniecības sektora pārstāvju starpā par ēnu ekonomikas problēmu risināšanu būvniecības nozarē. <http://bvkbs.gov.lv/sites/default/files/memorands.pdf> (May, 2016);
3. Valsts iestāžu darba plāns ēnu ekonomikas ierobežošanai 2016. - 2020. gadā: http://www.base.org.lv/wp-content/uploads/2016/06/EEIP_2016_2020.pdf
4. Putnis, J.T., Sauka, A. 2016. Shadow economy index for the Baltic countries 2009 – 2016. The Center for Sustainable Business at SSE Riga.
5. Putnis, J.T., Sauka, A. 2015. Measuring the shadow economy using company managers. Journal of Comparative Economics 43, pp. 471-490.
6. Sauka, A., 2016, Shadow Economy in the Construction Sector of Latvia, 2015 – 2016, The Centre for Sustainable Business at SSE Riga;
7. Competition Affecting Factor Analysis in the Construction Sector of Latvia, 2016, The Centre for Sustainable Business at SSE Riga;
8. Centrālā Statistikas pārvalde: www.csb.lv;
9. "DeFacto" TV raidījums (2017. gada 21. maijs: <https://ltv.lsm.lv/lv/raksts/21.05.2017-21.-maijs-de-facto.id97985/>.

Somija

1. Act on Public Contracts (348/2007):
<http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2007/en20070348>;
2. Eurofound (2013). *Liability in subcontracting processes in the European construction sector*. European foundation for the improvement of living and working conditions, Dublin, Ireland;
3. <http://www.ft.dk/samling/20121/almel/beu/spm/69/svar/931966/1199657.pdf>;
4. European Commission (2007). *Undeclared work in the European Union*. Special Eurobarometer 284, October 2007. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion and co-ordinated by Directorate-General for Communication;
5. European Commission (2011). *Proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on public procurement*:
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0896:FIN:EN:PDF>;
6. European Commission (2014). *Undeclared work in the European Union*. Special Eurobarometer 402, March 2014. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion and co-ordinated by Directorate-General for Communication.
http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm;
7. Finnwatch (2016). *Jäävuorta mittaamassa: Arvioita monikansallisten yritysten aggressiivisen verosuunnitelun laajuudesta Suomessa*. Finnwatch 6/2016. <http://finnwatch.org/images/pdf/jaavuori.pdf>;
8. Fisman, Raymond & Svensson, Jakob (2007). *Are corruption and taxation really harmful to growth? Firm level evidence*. Original Research Article Journal of Development Economics, Volume 83, Issue 1, May 2007, pages 63–75;
9. Gauthier, Bernard & Goyette, Jonathan (2012). *Fiscal policy and corruption*. Cahiers de recherche 12-09, Departement d'Economique de la Faculte d'administration à l'Universite de Sherbrooke. Policy Research Working Paper 5356;
10. Hirvonen, Markku, Lith, Pekka & Walden, Risto (2010). *Suomen kansainvälistyvä harmaa talous*. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan tilaaman harmaata taloutta käsittelevän tutkimuksen loppuraportti. Harmaa Hirvi Oy, Kesäkuu 2010;

11. Hirvonen, Markku (2013). *Tilaajavastuulain uudistusta valmistelevan työryhmän väliraportin ehdotusten ja säätelymallien rikosentorjuntavaikutusten arviointi*. Loppuraportti, Harmaa Hirvi Oy Markku Hirvonen, 2.12.2013;
12. Hirvonen, Markku & Määttä, Kalle (2015). *Harmaan talouden torjunta. Selvitys harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuntatoimista 2010–2014 eduskunnan tarkastusvaliokunnalle*. Harmaa Hirvi Oy, 19.1.2015;
13. Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista (1397/2016);
14. Laukkanen, Erkki (2013). *Detected Corruption in Nordic Countries and elsewhere: How do we stand out?* National Integrity Systems Project, Transparency Finland, 1/2013;
15. Laukkanen, Erkki (2014). *Corruption line in the Baltics – the key differences between key countries*. Baltic Rim Economies Quarterly Review, Issue No 3, 23 May 2013, pages 65–66;
16. McLaren, John (1996). *Corruption, Black Markets, and the Fiscal Problem in LDC's: Some Recent Findings*. Columbia University, July 1996, Discussion Paper Series No. 9596-25;
17. Schneider, Friedrich (2015). *Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments*. http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope_31.pdf;
18. Schneider, Friedrich. (2012). *The Shadow Economy and Work in the Shadow: What Do We (Not) Know?* IZA DP No. 6423, March 2012. <http://ftp.iza.org/dp6423.pdf>;
19. Transparency International Finland (2012). *National Integrity System Assessment*. file:///C:/Users/elauk/Downloads/2011_NIS_Finland_EN.pdf;
20. Tervahartiala, Suvi (2010). *Talousrikollisuuden torjunta rakennusalalla – Hollannin ketjuvastuu- ja sulkutilijärjestelmän soveltuvuus Suomeen*. Lapin yliopisto, tutkielma, oikeustieteiden tiedekunta.